

Kristfrid Gananderin kirjeenvaihtoa

Rantsilan kappalainen Kristfrid Ganander on kansallisten merkkimiesten hierarkiassa vähin erin kohoamassa toisen suuruusluokan tähdistöön, ja tulee joskus ihmetelleeksi, mistä syystä hänen paikkansa ei ole Agricolan, Porthanin, Lönnrotin, Castrénin ja muiden muistopatsas-suurmiesten rinnalla. Jokin kummallinen sordiino verhoaa yhäkin Kristfrid Gananderin jälkimainetta; ehkäpä *Mythologia Fennica* »herra professori Porthanille» osoitettu nöyränkiitollinen esipuhe ja ylemmydentuntoisen Porthanin kirjeistä tavatut suopean-vähäksyvät maininnat ahkerasta mutta epäkriittisestä maisteri Gananderista suggeroivat vielä nykypolvelle kuvan monumentaalisesta suurmiehestä ja hänen vaatimattomasta maalaispappi-avustajastaan.

Epäilemättä: Kristfrid Ganander ei ollut terävä, uusia uria aukova tiedemies, ja turhaan etsii hänen runoistaan nerollisuuden kipinää — mutta sopinee kysyä, oliko Elias Lönnrot häntä mittavampi tiedemiehenä tai runoilijana. *Mythologia Fennica* luo melko fantastisen kuvan esivanhempimme uskonnosta — mutta tuskin sen 'harhauttavampaa' kuin Kalevala suomalaisesta kansanepiikasta. Kristfrid Gananderin asema 1700-luvun suurimpana kansantietouden kerääjänä on ainakin yhtä kiistaton kuin Elias Lönnrotin 1800-luvulla. »Maan-Miehen Huone- ja Koti-Aptheekin» ja »Eläinden Tauti-Kirjan» julkaisijana ja kansanparantajana Rantsilan kappalainen todennäköisesti vetää hyvin vertoja Kajaanin piirilääkärille. Elias Lönnrotin arvoitus-, sananlasku- ja sanakirjan rinnalle olisi asetettavissa Kristfrid Gananderin vastaavat urauurtavat teokset, ellei suuri Porthan olisi asettunut kahden viimeksimainitun julkaisemista vastaan; Gananderin sananlaskukokoelma olisi kansanomaisuudessaan eronnut edukseen sekä Juteinin että Lönnrotin kokoelmista, ja hänen 2920-sivuista suomen sanakirjaansa selatessa vaihtuu vikoileva kriittisyys hartaaksi kunnioitukseksi yhden miehen ainoalaatuista jättiläissuoritusta kohtaan. Turha on muistuttaa Gananderin julkaisematta jääneistä ja maailman tuuliin kadonneista käsikirjoituksista ja kokoelmista tai arvailla, mihin pikku maalaispappi olisi ehtinyt matalassa yliskamarissaan, jos hänen elinikänsä olisi ollut 82 eikä 48 vuotta.

Vertailut ontuvat; ne kuitenkin ärsyttänevät miettimään, miksi oikeastaan

Kristfrid Gananderin hahmo ei ole jälkimaailman silmissä kasvanut suurten kansallisten symbolien verroille. Mistä hänen jälkimaineensa laimeus?

Suurmiehiä mitataan sen mukaan, mitä he olivat ja mitä he tekivät ja miten aikalaiset suhtautuivat heihin — viimeksimainittu seikka on maineemuodostuksen tekijöistä varmaan vaikuttavin vaikei riippumaton kahdesta muusta. Kristfrid Gananderin aikaansaannoksille ovat A. V. Forsman, Y. H. Toivonen ja V. Tarkiainen tehneet kirjoitelmissaan oikeutta, mutta hänen persoonalliset kasvopiirteensä ovat jääneet elämäntyon katveeseen, emmekä tiedä suuria siitä, miten aikalaiset yleensä arvioivat miestä, jonka pohjalaiset vuonna 1765 valitsivat osakuntansa kuraattoriksi ja jonka nähdessään talollinen lausahti rengille: kas tuossa koko Suomi tulee. Forsmanin vuonna 1883 Joukahaisessa julkaisemien pikku muisti- ja asiakirjatietojen lisäksi on ilmennyt tuskin mitään, mikä loisi valoa Rantsilan kappalaisen persoonallisuuteen ja yksityiselämään. Ei ole esimerkiksi tavattu ainoatakaan Gananderin saamaa tai lähettämää kirjettä. Ei ole tavattu, koska tuskin on toden teolla etsittyäkään.

Soisin seuraavain itsessään vähäpätöisten 'paperikoripaljastusten' käyvän eräänlaisesta etsintäkuulutuksesta: kaikki mikä välillisestikin valaisee Kristfrid Gananderia ja hänen elämänsäpiiriään ansaitsee tulla vedetyksi näköisälle.

Helsingin yliopiston kirjaston haltuun on ties milloin joutunut resuinen paperitukku »C II 8. Anteckningar i finsk lexicografi m.m. af H. G. Porthan och Chrfr. Ganander.» Tämän tutkijain huomiolta välttyneen kansion pääsisältönä on kolmisensataa Kristfrid Gananderin tiheästi täyttämää paperilappua: kaikesta päättäen »Nytt Finskt Lexiconin» esitöitä vuosilta 1781—1784. Irtolehtien numerointi vastaa Jusleniuksen sanakirjan sivuja 169—458; täytettyään välilehditetyn »Suomalaisen Sana-Lugun Coetuksensa» sana-aineekin Ganander on nähtävästi turvautunut ylimääräiseen irtolisä-lehditykseen¹.

En puutu Gananderin irtolappusten kieliaineeseen enkä saman paperitukun kenties vieläkin mieltäkiinnittävämpään osaan: Porthanin, Erik Lencqvistin ym. keräämään sanastoaineistoon, edellisen *tehdä* ja *tulla* -verbeistä

¹ Gananderin välilehditetty Jusleniuksen sanakirja todennäköisesti joutui eräiden käsikirjoitusten myötä Sakari Topelius vanhemman haltuun. Topelius mainitsee sen kirjoittaessaan Arwidssonille 10. 7. 1825, ja Reinhold von Becker kuvaa tätä »tavattoman kallisarvoista kirjaa» Topeliuksen kokoelmista laatimansa luettelon alussa; kummankaan esittämät tuntomerkit eivät sovi Porthanin välilehditettyyn Jusleniuksen sanakirjaan eivätkä Gananderin varsinaiseen sanakirjakäsikirjoitukseen. Se että molemmat puhuvat Porthanin ja Gananderin runsaista merkinnöistä selittynee siitä, että Ganander on jäljentäessään käytössään olleesta Porthanin välilehditetystä Jusleniuksen sanakirjasta aineksia omaan kappaleeseensa varmaan alinomaa nimennyt lähteekseen Porthanin, samoin kuin HYK:ssa säilytettyyn Porthanin välilehditettyyn sanakirjaan sisältyy kosolti viittauksia Gananderiin.

sekä niiden johdannaisista laatimiin laajahkoihin näyteartikkeleihin sekä hänen Gananderin sanakirjaluonnoksesta esittämiinsä kriittisiin huomautuksiin. Tähän »Materialia Lexici Fennici» -aineistoon Porthan ilmeisesti viittasi kertoessaan 16. 4. 1784 arkkipiispa Mennanderille, että hän oli luovuttanut Gananderille »kaikki tämän alan keräelmänsä». Suursanakirjan syntyvaiheiden selvittäjä tulee C II 8 -kansioista löytämään avaimen moneen ongelmaan.

Gananderin irtolehtisten selaaja havaitsee oitis, että papereissa on muutaakin tekstiä kuin sanakirjamerkintöjä. Paperi oli 1700-luvulla kallista tavaraa, ja Rantsilan kappalainen keksi leikellä konseptiliuskoikseen tyhjiä kohtia papereista, jotka sisältönsä puolesta joutivat heitteille. Olen ottanut järjestääkseni palapelin tapaan nuo vahingossa säilyneet tekstinkatkelmat, ja tuloksena on monipuolinen valikoima Rantsilan kappalaisen työpöydällä vuosina 1781—1784 käväisseitä papereita. Joukossa on mm. Gananderin komissiomaanmittari Fabian Gutzénin nimipäiväksi 20. 1. 1784 sepittämän onnittelurunon nimilehti sekä arvatenkin »Uudempien Uloswalituiden Satujen» nimilehtiluonnos: »Wanhoja s- — — juttuja ja his — — — wanhoista — — — kootu — — ja Suomexi tul — — — Christfrid Gan — — Thuo maan p — — philos. mag. — — — Wuonna 1783. Uusi juttu wanhanakin.» Näiden olemassaolosta jo V. Tarkiainen oli perillä.

Erytisen uteliaana tutustuu Gananderin henkilökohtaisen kirjeenvaihdon ainokaisiin jäänteihin, joiden suomennos- ja muiden tulkintapulmain purkajina Jorma Vallinkoski ja Henrik Grönroos ovat osoittaneet taitoaan ja avuliaisuuttaan.

1. Gananderin tuntemattomalle osoittaman kirjeluonnoksen loppukatkelma.
Lehti 360.

— — Seuraa nyt Åbo Tidn:ria ja lääkäriä.

Kaikessa ystävydessä ja monin rakkain terveisin Sisarelle ja Susannalle jään olemaan Veljen uskollinen nöyrä palvelija Christfrid Ganander.

Rantsila 21. marraskuuta 1782.

Rovastimme^{19*}) kuuluu nimitetyn pappeinkokouksen Concinnator Fennicukseksi²² sexagesima sunnuntaina ja kirkkoherra Appelgren² — kirkkoherra Ståhle²⁸ opponenteiksi.

2. Gananderin lankonsa Isak Siniuksen²⁶ puolesta rovasti Pietari Hedmanille¹⁵ laatiman kirjeluonnoksen katkelma. Lehdet 302 ja 371.

— — kun rovasti ja Vaasan sekä Mustasaaren seurakuntain kirkkoherra korkeasti kunnioitettava ja oppinut herra maisteri Pietari Hedman on suosiollisesti suvainnut ilmaista luottamuksensa allekirjoittanutta kohtaan tahtomalla ottaa hänet apulaisekseen avustamaan mainittua herra rovastia sekä saarnaamalla että kaikin muin asiaankuuluvuin toimin, mihin virkaan liittyy noin kuudensadan kupariraha-taalerin kertakaikkinen vuosipalkka.

*) Numerot viittaavat kirjoituksen lopussa oleviin henkilötietoihin ja muihin selityksiin.

Allekirjoittaneen on ollessaan tätä nykyä virattomana ja työttömänä ollut siis puolestaan otettava kunnioittavasti ja kiittollisena vastaan tämä tarjous ja täten vakuutettava olevansa tyytyväinen ehtoihin ja ilmoitettava samalla halunsa täyttää paraan kykynsä mukaan kaikki ne tehtävät, jotka herra rovastin mielisuosioista riippuvissa tapauksissa lankeavat allekirjoittaneen suoritettavaksi —

3. Isak Siniuksen Gananderille kirjoittaman kirjeen katkelmia. Lehdet 184, 353, 414 ja 449.

— — pappilassa joitakin päiviä ja meillä yhden päivän — mutta ellei hän olisi luvannut Veljelle, niin olisin pitänyt hänet täällä joitakin viikkoja, mutta nyt en tahdo estellä häntä, toivoakseni hänen pitäisi päästä Rantsilaan mieluummin viikon päästä, siitä olen eilen kirjoittanut veli Snellmanille²⁷. Veli Forsberg⁷ ei tunne innostusta taloudellista sanakirjaa³³ kohtaan, sikäli kuin hän ei usko saavansa jotakin maallista hyvää.

Månads Betraktelser^{ien} 3. osa³⁴ seuraa oheisena. Veli Snellmanilla on vielä toinen osa. Humaloita en ole vielä saanut ostaa. Saa nähdä saadaanko niitä tänä talvena. Jos saan niin ostan kyllä Veljelle — —

— — Helmikuun 1. päiväksi on minun jos Jumala suo välttämättä lähetettävä palkkalaskuni sinne luettavaksi uuden tyylin mukaan³⁵ ja saatava Veljen todistus sen alle, jos mieli minun saada rahaa elääkseni edelleen. Samalla kun ilmoitan eukkoni ja omista nöyryimmistä terveisistäni suosiolliselle Sisarelle ja Veljelle itselleen sekä muille pikku sisaruksille, minulla on kunnia elää edelleen kaikin kunnioituksen ja mieluisuuden tuntein korkeasti kunnioitetun ja — —

4. Isak Siniuksen Gananderille kirjoittaman kirjeen katkelma. Lehti 281.

Lohtajan kappalaisenviran on Perander²² saanut. Ihmeellistä, ettei Forslinin⁸, niin kuuluisan lääkärin, pitänyt sitä saaman. Ylikannukseen on Linna⁴ saanut useimmat äänet. Fortelius⁹ ei niin ääntäkään. Mutta Garvolius¹³ oli toki saanut yhden äänen, tietenkä rovastin¹. Enckell⁵ tuli joitakin päiviä sitten Toholammilta, siellä ovat ehdolla Enckell, Åkerlund³¹, jos oikein muistan, ja Zimmerman³. *Kyllä Enkeli sen wiepi*. Saa nähdä, eikö vain veli Gerhard²⁷ jää ehdokassijatta Sundin²⁹ jälkeen avoimeksi tulleeseen Kemiin, sillä Lagerberg² tulee olemaan yksi hakija, toinen Montin²¹ ja kolmas iäkäs Algén¹. Maaherra matkusti — —

5. Isak Siniuksen Gananderille kirjoittaman kirjeen katkelma. Lehti 296.

— — ottaa tarjouksen huomioon mutta kukaties tahtoo tinkiä siitäkin, rakkaalla Veljellä olkoon aikaa miettiä lähemmin asiaa ja hän antakoon hänen ymmärtää, että asiassa on nyttemmin auennut muitakin mahdollisuuksia, ja niin pois päin. Ja kun pelkään, että veli Holmudd¹⁶ voisi muiden uuterrain hommaina takia vitkastella kirjeineen, on minun ollut täten rakkain mielin ilmoitettava ajatuksistamme.

— Lukemattomia terveisiä meiltä kaikilta rakkaimmalle Veljelle, rakkaimmalle Sisarelle ja koko muulle joukolle lähettäen jään korkeasti kunnioitetun rakkaimman Veljeni — —

6. Isak Siniuksen Gananderille kirjoittaman kirjeen katkelma. Lehti 324.
 — — *gifva dina visors luckor (t. rullor)*. Eivät ne kelpaa valistuneessa kristikunnassa. Tässä toivossa tahdon olla altis ja uskollinen palvelijasi Isaac Er. Sinius. Vaasa 2. p. huhtikuuta 1784.

7. Isak Siniuksen Gananderille kirjoittaman kirjeen katkelma. Lehdet 173 ja 186.

— — nähtiin olevan aihetta esittää minulle valituksia heidän käytökses-
 tään osaksi toisiaan, osaksi muita kohtaan, niin olen varottanut heitä mitä vakavimmin ja luvannut menetellä kovemmin siinä tapauksessa, etteivät varotukset saa heissä aikaan mitään muutosta. Tuomas¹¹ on kyllä pahansisui-
 nen. Mutta toivon hänen tulevan paremmaksi. Jumala valistakoon heitä !!!

Täällä riehuu rokko. Se ei kuitenkaan vielä ole surmannut yhtään lasta. Veljen Jäderin¹⁸ ja Gananderin¹² lapset ovat nyt sairastuneet tähän tautiin, he alkavat kuitenkin parantua. Sisar Höckert tervehtii teitä. Lanko Höckert¹⁷ on nyt Tukholmassa. Sano siskolle ja lapsille terveiset siltä, joka elää muistellen teitä rakkaudella.

Rakkaan lankoni uskollinen palvelija Isaac Eric Sinius.

8. Isak Siniuksen Gananderille kirjoittaman kirjeen katkelma. Lehdet 201 ja 211.

— — mitä parhainta tarkoittaen. Älä siksi menetä kärsivällisyyttäsi vaan kiitä minua hyvästä neuvosta. Noudata sitä nyt kunnollisesti ja lue tarkoin Gramatica Theologicaa³⁶. Salmenius²³ hakee Siikajoelle.

Virkamääräyksen saanut kirkkoherra Gabr. Aspegren³ on nyt näinä päi-
 vinä matkannut ikuisuuteen. Nyt ryhdyttäneen kaikkiin voimin työskentele-
 mään Pietarsaaren jakamiseksi.

Nyt en tiedä enää mitään kertomista, vaan olen huolissani sinusta, joka suret. Siis pois kaikki, mikä kiusaa mieltäsi. Etsi itsellesi kaunis tyttö lohdu-
 tuksiksi sänkyysi. Kaikki hyvin, kyllähän sinä ymmärrät minut.

Veli Jaakko¹² on eukkoineen ja lapsineen terveenä. He pyytävät lähettä-
 mään terveisensä sinulle. Vilpittömästi rakastaen tahdon olla kuolemaan
 saakka rakkaan lankoni uskollinen ystävä ja palvelija Isaac Eric Sinius.

9. Gerhard Snellmanin²⁷ Gananderille kirjoittaman kirjeen katkelma.
 Lehdet 381 ja 434.

— — minulle tiedon, miten kiire Veljen ehtoollisviinillä on, niin että
 osaan ajoissa ryhtyä toimenpiteisiin. Huomenna jos Jumala suo matkaan
 Peräkuntaan enkä palaa kotiin ennen kuin keskiviikkona. *On seki reissu*.
 Koska saan nähdä Veljen täällä? Voi hyvin, Veljeni, ja sano Sisarelle ja
 koko talolle terveiset meiltä kaikilta. Kyllä Veli tietää minun pysyvän järkky-
 mättömänä ystävänenään. Arvoisan Veljen nöyrä palvelija G. Snellman hu-
 onolla tuulella. Piippola 27. p:nä marr. 1782.

10. Fredrik Hedbergin¹⁴ Gananderille kirjoittaman kirjeen katkelmia. Leh-
 det 267, 420, 444 ja 447.

— — anteeksi kaiken nimessä, mikä on rakasta, että olen niin kauan pi-
 tänyt Herra Maisterin kirjaluetteloa hallussani.

Olen siinä nähnyt useita hyviä kirjoja, jotka halusta omistaisin, mutta kiusallinen rah- — — — — — sittenkin merkkinnyt joitakin pikku kappaleita, jotka arv. herra Maisteri suvainnee hyvántahtoisen lupauksensa mukaisesti lähettää tänne, jolloin minä heti ne saatuani tulen lähettämään rahaa niin paljon kuin ne tulevat maksamaan.

Tullen Bibel Ljusin³⁷ sain oikein vaikka unohdin ilmoittaa.

Rakennusmestari Sillwén²⁵ ei mitenkään voi päästä täältä ennen kuin helluntain jälkeen, sillä työ on nyt täällä parhaassa vauhdissaan.

Nöyrin tervehdys Rouvalle. Pysyvästi kunnioittaen jään korkeastioppi- neen herra maisterin nöyrimmäksi palvelijaksi — Frid. Hedberg.

Vihanti 17. p:nä huhtikuuta 1784.

11. Tuntemattoman Gananderille lähettämän kirjeen katkelma. Lehdet 240 ja 301.

Kunnianarvoisa ja korkeasti oppinut Herra Maisteri.

Varma toivo, jolla olen imarrellut itseäni, että minulla korkeasti oppi- neessa herra Maisterissa on suopea suosija, joutuu nyt mielessäni horjuvalle pohjalle oman hairahdukseni takia, kun en vastoin lupaustani ole palautta- nut minulle hyvässä uskossa pikaisen palautuksen ehdoin jätettyä Suomen Kielioppia³⁸. Menettelyni, josta en kyllin voi soimata itseäni, on arvottomana vastineena korkeasti oppineen Herra Maisterin suurta ylistystä ansaitsevalle hyvántahtoisuudelle. Jos minun olisi laiminlyönnistäni ja niskoittelustani puolustauduttava vetoamalla aikaan ja tilaisuuteen, jotka muuten samalla haavaa ovat olleet peräti erillään, niin että edellisen ollessa suotuisan jälkim- mäinen on osoittautunut epäsuotuisaksi lähettämislle, niin tätä kai katsot- taisiin helposti *caussa calvaeksi*³⁹.

12. Mahdollisesti Matthias Salovin²⁴ Gananderille lähettämän kirjeen kat- kelma. Lehdet 265 ja 346.

— — rakas Veli vielä vaivautuisi antamaan tiedoksi vapaaherroille, ja siinä tapauksessa etteivät he nyt maksa, minun on pakko turvautua asiassa nimismieheen, sillä minulle olisivat rahatkin tarpeen näinä aikoina.

Joulun edellä minä ja veli Erwast⁶ matkustanemme Revonlahdelle, missä tiedon mukaan maanjako-oikeus tulee kokoontumaan isojakoasiaimme mer- keissä. — — — — *eli Pahon Etes Tule.*

13. Luultavasti Maria Gananderin¹¹ isälleen kirjoittaman kirjeen katkelma. Lehti 313.

Hellä isäni!

Tämän mukana on ilo lähettää kauan puheenaollut tupakkakukkaro, jonka samoin kuin minulle luvatut kultaiset korvarenkaat hellä isäni on hyvä ja maksaa. Niin pian kuin tulee keli, matkustan Ouluun — — —

Gananderin lähimpänä seurapiirinä ovat olleet Pohjanmaan kappalaiset ja kirkkoherranapulaiset, joiden ajatuksia rahahuolet, papinvaalit ja vie- railumatkat askarruttivat enemmän kuin suomen kieli ja kansanrunous. Kirjeenkatkelmista 3 ja 6 pilkahtaa näkyviin näiden 'veljien' nuiva suhtautu-

minen Rantsilan kappalaisen kansallisiin harrastuksiin. Kirjeenkattelu 10 osoittaa Gananderin olleen Jakob Tengströmin hoitaman turkulaisen Swederuksen kirjakaupan tai jonkun yksityisen kirjanvälittäjän paikallisena asiamiehenä, arvatenkin ilman taloudellista etua, ja kirjeenkattelmista 3 ja 11 selviää, että hän on auliisti lainannut tuttaville kirjojaan. Lukuisat konseptiliuskat (180, 205, 335, 362, 395, 398, 406) sisältävät Oulun apteekille lähetettyjä lääketilauksia; »Maan-Miehen Huone- ja Koti-Aptheekin» kirjoittaja on ilmeisesti harjoittanut kappeliseurakunnassaan melko laajasuuntaista apteekkarintointia. Siikajoen ja Toholammin nimismiehet näyttävät käyttäneen Gananderia eräänlaisena kruununpalvelijana; etenkin edellinen, Eerik Calamnius, on ehtimiseen vedonnut Rantsilan kappalaisen avuliaisuuteen: »veli herra Maisteri Ganander suvaitkoon olla suosiollinen ja toimittaa sanan Lauri Kurikalle, että hän tuo elokuun 10. päivänä veneen Paavolaan, mistä hän tapaa minut Koukkarin puustellista tai pappilasta» (388). Lukuisain vain paikallishistorialliselta kannalta kiintoisain kirkollisten ja maallisten asiakirjankattelmain joukosta tapaa esimerkiksi siemen- ja taimitilauksen sekä »kunnianarvoisalle Herra Lasimestarille» Rantsilan uuden kirkon rakennustöiden merkeissä laaditun kirjeluonnoksen. Gananderin kirjeenvaihtokumppaneihin ovat edellämainittujen pappismiesten lisäksi kuuluneet ainakin Simon kappalainen A. P. Kranck ja Pulkkilan kappalainen Eerik Elfgren.

Saa sen käsityksen, ettei Kristfrid Ganander suinkaan ole ollut yllämainittuihin vetäytyneen kirjanoppinut vaan seurallinen, monipuolinen ja kaupalliseenkin yritteliäisyyteen valmis toimenmies. Hänen persoonallisuutensa sisempiin piireihin eivät julkaistut kirjeenkattelmot avaa järin yllättäviä näkymiä. Merkittävin on tässä suhteessa Isak Siniuksen langolleen tämän vaimon kuoltua kirjoittama omalaatuinen lohdutuskirje; siitä ilmenee, että menetys on koskenut Gananderiin syvemmin ja kipeämmin kuin vainajan veli piti asianmukaisena ja terveellisenä. Kirjeenkattelmot 7 ja 13 osoittanevat, ettei Gananderilla ollut yksinomaan iloa lapsistaan. Eno Siniuksen, jonka nähtävästi oli määrä valvoa Eerikin ja Tuomaan koulunkäyntiä Vaasassa, esirukousta ei kuultu: Eerik tosin valmistui papiksi mutta sai luullun miestapon takia paeta vuosiksi ulkomaille, ja Tuomas vietti vanhuutensa päivät virkaheittona merimiehenä vieraiden armoilla.

Henkilöviitteitä

- 1 Algén, Mikael. Oli 1736—1762 Hailuodon kappalaisena. Sai eron virasta sopimattoman käytöksen takia ja myöhemmin armon mutta nähtävästi ei vakinaista virkaa.
- 2 Appelgren, Simo (1717—1784). Paltamon kappalainen 1744—, kirkkoherra 1776—.
- 3 Aspegren, Gabriel (1747—1784). Pietarsaaren kirkkoherra 1778—. Kuoli 13. 8. 1784.
- 4 Borg, Kaarle (»Borgen») (1747—1813). Ylikannuksen kappalainen 1782—. Hengellisen kirj. suomentaja.

- 5 Enckell, Niilo (»Enkeli») (1742—1807). Kemin kirkkoherranapulainen 1774—, Sodankylän kirkkoherra 1785—. Kaiketi Juhana Snellmanin kirjeenvaihtotoverinaan mainitsema »Enkel» (Hist. Arkisto 15:237).
- 6 Erwast, Isak (1737—1789). Muhoksen kirkkoherra 1778—.
- 7 Forsberg — voisi olla Pulkkilassa v:sta 1782 asunut Vaasan läänin varamaanmittari Juhana Forsberg tai uusikaarlepyyläinen kauppias Fredrik Forsberg.
- 8 Forslin, Mikael (1745—1804). Taitavaksi lääkäriksi tunnettu Kalmin oppilas ja maisteri. Lohtajan kappalaisenapulainen 1773—, Evijärven kappalainen 1783—.
- 9 Fortelius, Pietari (1743—1791). Siikajoen kappalainen 1775—.
- 10 Frosterus, Jaakko (1711—1794). Virsirunoilija, Lohtajan kirkkoherra 1755—, rovasti 1778—.
- 11 Ganander, Eerik (1768—1815), Maria (1769—?), (Tuomas 1772—?). Kristfrid Gananderin vanhimmat lapset.
- 12 Ganander, Jaakko (1746—1797). Kristfridin veli, vaasalainen kauppias. Veljekset olivat Sinius-sisarusten kanssa naimisissa, Jaakolla oli vuoden 1784 tienoilla kolme pientä lasta.
- 13 Garvolius, Juhana (1741—1794). Uudenkaarlepyyn kirkkoherranapulainen 1771—, Alavuden kappalainen 1790—.
- 14 Hedberg, Fredrik (1748—1791). Vihannin kappalainen 1776—. Julkasi kristinopin selitysteoksen. »Hedbergiläisyyden» perustajan isoisä.
- 15 Hedman, Pietari (1715—1797). Vaasan kirkkoherra 1766—, lääninrovasti.
- 16 Holmudd, Gabriel (1720—1795). Maalahden kirkkoherra 1783—.
- 17 Höckert, Herman (1749—1835). Vaasalainen kauppias, raatimies, valtiopäivämies ja kauppaneuvos. Oli naimisissa Hedvig Margareta Siniuksen kanssa ja siis Ganander-veljesten sekä Isak Siniuksen lanko.
- 18 Jäder — tuntematon. Vaasan kaupungin verotusluettelosta vuodelta 1790 ei tapaa tämänimistä, ei liioin mistään matrikelista.
- 19 Keckman, Kristian. Siikajoen kirkkoherra 1776—, rovasti 1780—, saarnasi v:n 1784 pappeinkokouksessa Kokkolassa ja kuoli samana vuonna.
- 20 Lagerberg, Gabriel (1723—1801). Hailuodon kappalainen 1763—.
- 21 Montin, Mikael (1734—1806). Tervolan kappalainen 1772—, Kemin kappalainen 1783—.
- 22 Perander, Abraham (1749—1822). Lohtajan kappalainen 1782—, sittemmin Oriveden sekä Laihian kirkkoherra.
- 23 Salmenius, Juhana (1733—1796). Kalajoen kirkkoherranapulainen 1754—, kirkkoherra 1780—. Maisteri, suomenkielinen runoilija, Gananderin avustaja. Siikajoen kirkkoherranvaalissa Salmenius hävisi Samuel Bohmille.
- 24 Salov, Mattias (1722—1797). Muhoksen kappalainen 1760—, pantu viralta juopottelun ym. takia 1790.
- 25 Silvén, Simo Matinpoika (1747—1797). Kalajokelainen kirkonrakentaja, Jylkän talon omistaja.
- 26 Sinius, Isak (1747—1820). Iin kirkkoherran poika, Ganander-veljesten lanko, toimi nuoruudessaan liikealalla, vihittiin papiksi 1777, Mustasaaren pitäjänapulainen 1785—. Laati latinankielisen onnentoivotuksen Gananderin maisterinväitöskirjaan 1766 ja oli respondenttina osakunnallisissa väittäjäisissä, joissa Ganander oli esimiehenä.
- 27 Snellman, Gerhard (1748—1803). Piippolan saarnaaja 1778—, Tyrnävän kappalainen 1797—. J. V. Snellmanin isoisä. 3. kirjeessä puheenaoleva »veli Snellman» voi olla Kokkolan kappalainen Juhana Snellman (1741—1800) tai Maalahden pitäjänapulainen Vilhelm Snellman (1756—1800).
- 28 Stähle, Kaarle Henrik (1744—1788). Oulun kappalainen 1772—, kirkkoherra 1780—, rovasti 1783—. Toimi opponenttina Kokkolan pappeinkokouksessa 1784.
- 29 Sund, Henrik (1733—1797). Kemin kappalainen 1767—, Utsjoen kirkkoherra 1782—, Iin kirkkoherra 1793—.
- 30 Zimmerman, Pietari (1749—1798). Pyhäjoen kappalaisenapulainen 1777—, Toholamin kappalainen 1785—.
- 31 Åkerlund, Juhana (1746—1825). Sievin kappalainen 1785—.

Muita selityksiä

- 32 Suomenkielisen puheen tai saarnan pitäjä.
- 33 »har ej smak för oeconomiska Lexicon». Porthanin lähettämä »Oeconomica» -sanasto sisältää esineellisen kansatieteen piiriin kuuluvia termejä.
- 34 Sinold: Amadei Creutzbergs gudelige betraktelser på alla dagar uti hela året. I—III. Westerås n. 1750.
- 35 Tarkoittanee uutta ajanlaskua, joka tuli Suomessa virallisesti voimaan jo v. 1753.
- 36 Olisiko kyseessä Henrik Florinuksen Epitome Theologiae tai J. Benzeliuksen Repetitio Theologica?
- 37 Hans Tulle: Bibel-Ljus satt emot det exegetiska mörkret. Försvenskadt af Petrus Arosenius. Wästerås 1777.
- 38 Bartholdus Vhael: Grammatica Fennica. Turku 1733.
- 39 Tekosyy.

MATTI KUUSI